

Comparatieve filosofie

In memoriam René Ransdorp (26 april 1944 - 24 maart 2017)

Woei-Lien Chong

Voor deze rubriek heeft Woei-Lien Chong een in memoriam geschreven voor René Ransdorp (1944-2017), docent Chinese en comparatieve filosofie.

Op 24 maart, iets meer dan een maand voor zijn 73ste verjaardag, overleed René Ransdorp, sinoloog en filosoof, in zijn woonplaats Amersfoort. Hij was een zeer geliefd docent op het gebied van de Chinese filosofie, en de vele lezingen en cursussen die hij gedurende de afgelopen twee decennia gaf door het hele land werden altijd druk bezocht.

René behoorde tot de kleine groep sinologen die in het Nederlands publiceert over het vroege daoïsme voor een breed publiek. Zijn boek *Zwervend met Zhuang Zi: wegwijis in de taoïstische filosofie* (Damon, 2007) was in vele opzichten een mijlpaal: waar veel sinologen zich beperken tot het vertalen en becommentariëren van oude Chinese werken, maakte René in dit boek de tweede grondtekst van het vroege daoïsme filosofisch toegankelijk voor het Nederlandstalige publiek, via een fijnzinnige bespreking van een aantal centrale wijsgerige thema's.

René schreef ook een hoofdstuk, getiteld "De Dao van Laozi", voor de bundel *Inleiding taoïstische filosofie*, die in 2015 onder redactie van Michel Dijkstra verscheen bij ISVW Uitgevers, en inmiddels de derde druk heeft beleefd.

Iets minder bekend onder het grote publiek is René's lijvige proefschrift over het tweede, kentheoretische hoofdstuk van *Zhuangzi*, waarmee hij in 2004 promoveerde aan de Universiteit Leuven: "De spil van Dao. Vertaling en wijsgerige, op Chinese commentaren geënte, analyse van Zhuang Zi's *Qiwulun*". In het voorwoord van zijn proefschrift vertelt René iets over de weg die hij tot dan toe had afgelegd.

Studententijd

Renés eerste studie was westerse filosofie, aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte (HIW) van de KU Leuven. Daar volgde hij o.a. college bij prof. Samuel IJsseling, die hem inspireerde om zich te gaan specialiseren in de Chinese filosofie.

IJsseling besprak de Duitse filosoof Hegel (1770-1831), die in zijn *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* liet blijken geen hoge dunk te hebben van het Chinese denken. Hegels eurocentrische visie ligt aan de wortel van de zekere mate van gering-schatting t.a.v. de Chinese filosofie die in het Westen tot op heden voortduurt. IJsseling zelf echter sprak tijdens de cursus zijn waardering uit voor het daoïstische gedachtegoed van Laozi, en dat was voor René een indicatie dat de Chinese wijsbegeerte een fascinerend terrein van studie en onderzoek zou kunnen zijn.

En zo schreef hij zich, na zijn afstuderen aan de HIW, in bij het Franstalige programma sinologie van het toenmalig Institut orientaliste in Leuven, waar zijn belangstelling voor de Chinese taal en filosofie aanzienlijk werd gevoed en verdiept door de colleges van prof. Robert Shih, die niet alleen sinoloog maar ook filosoof was. Toen René na zijn afstuderen in de sinologie een proefvertaling maakte van de *Innerlijke Geschriften* van Zhuangzi, gaf Shih daarbij begeleiding en commentaar. Ook steunde hij René van harte bij zijn voornemen om Zhuangzi het onderwerp van zijn proefschrift te maken.

Filoloog in hart en nieren

Qua gedrag en houding kwam René over als een aimabele gentleman van de oude stempel, maar iedereen die hem kende wist dat hij ook een gedreven en gepassioneerd mens was, een perfectionist, en een onvermoeibaar har-

Woei-Lien Chong, sinoloog en filosoof, is verbonden aan de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) in Leusden. Ze is de auteur van *Filosofie met de vlinderslag: de daoïstische levenskunst van Zhuangzi* (Damon, 2016).

de werker. Het was tekenend voor zijn perfectionisme, en zijn sterke gerichtheid op filologie, dat hij als jonge man, alvorens aan zijn proefschrift te beginnen, eerst de uitgebreide Chinese commentaartraditie op *Zhuangzi* wilde gaan lezen, zowel de klassieke als de moderne. Een heroïsche onderneming die, zo bleek, het dubbele aantal jaren in beslag nam dat hij reeds had besteed aan de universitaire studie Chinese taal en filosofie.

Wat hem vooral veel tijd heeft gekost was het feit, dat er rond 1980 een nieuwe stroom van publicaties over *Zhuangzi* uit de Volksrepubliek China op gang kwam, nadat het land zich onder leiding van Deng Xiaoping had bevrijd uit het politieke isolement en het intellectuele keurslijf waarin het had verkeerd onder Mao Zedong. De verwerking van deze enorme hoeveelheid nieuw materiaal noopte René om de doelstellingen van zijn onderzoek aanzienlijk bij te stellen.

Desondanks werkte hij onverdroten voort aan zijn promotieproject, ook nadat hij was aangesteld als docent hedendaagse westerse filosofie in het hoger onderwijs in Amsterdam. In 1999, na een loopbaan van vele jaren die hij “alleszins boeiend” noemde, besloot hij het roer om te gooien, en van de Chinese filosofie zijn hoofdbezigheid te maken. Sindsdien gaf hij over dit vakgebied lezingen en cursussen door het hele land, aan diverse onderwijsinstellingen en culturele organisaties, en in 2004 promoveerde hij uiteindelijk in Leuven op het bovengenoemde proefschrift, waar hij al die jaren aan had gewerkt.

Filosoof “zwervend vrij en blij”

René was als docent Chinese filosofie niet alleen zelfstandig actief door heel Nederland, en zelfs af en toe daarbuiten, maar ook o.a. nauw betrokken bij vele cursussen van de Stichting Filosofie Oost-West, het Instituut voor Filosofie in Amsterdam, de School voor Comparatieve Filosofie in Antwerpen, en de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW), zowel op het landgoed in Leusden als op diverse locaties in het land. Tussen 2000 en 2006 gaven René en ik aan de ISVW diverse zomerweken over het daoïsme, o.a. over de raakvlakken tussen het daoïsme en Nietzsche, daoïsme en Eckhart; en specifieke thema's zoals geluk, Laozi's filosofische metaforen, en leven en dood. De laatste zomerweek waarbij we samen optraden, i.s.m. Michel Dijkstra en Jan De Meyer, was in mei 2015, bij de zeer goed bezochte cursus “De Tao van alle dingen”.

René bracht aan de ISVW tevens het daoïsme in dialoog met o.a. confucianisme en Zen, en samen met

Marcel Poorthuis gaf hij bij de FOW lezingen over de relatie tussen Martin Buber en het daoïsme. Ook was René nauw betrokken bij een drietal coproducties van de FOW en de ISVW: “De praxis van het geluk: levenskunst Oost en West”, “China: wat is de Weg?” en “Zen en Filosofie”. Hij begeleidde leesgroepen *Laozi* in Amersfoort, Groningen en 's-Hertogenbosch, en gaf een aantal lezingen aan de Universiteit Leiden.

Daoïstisch leraarschap

Ik ontmoette René voor het eerst in 1999, bij een cursus daoïsme die hij gaf bij de ISVW in Leusden. Ik was net in Leiden gepromoveerd op een onderwerp in de moderne Chinese filosofie, en wilde me graag weer verdiepen in het oude Chinese denken. Wat me direct opviel was, dat René les gaf aan het algemene publiek op een manier die gewoonlijk alleen binnen de universiteit plaatsvindt, in werkgroepen voor gevorderde studenten sinologie.

Hij leidde de les in met een historische introductie, en besprak vervolgens passages uit de Chinese tekst aan de hand van zijn eigen vertalingen. De cursisten konden de vertaling woord voor woord volgen via de gedetailleerde Chinees-Nederlandse woordenlijsten die René zelf had gemaakt, compleet met *pinyin*-romanisatie, en voetnoten waarin hij geselecteerde commentaren citeerde, ter illustratie en vergelijking. Door deze aanpak voorzag hij de les en de discussie van een sterke tekstgerichte structuur. Dat had bepaalde voordelen, zoals ik later ontdekte.

Toen René hoorde dat ik ook sinoloog was, stelde hij spontaan voor om samen cursussen te gaan geven, en dat hebben we, zoals reeds vermeld, vele jaren met plezier en succes gedaan. Tijdens de voorbereidingen gingen we meestal eerst eten in een restaurantje om te brainstormen, en daarna zetten we de discussie voort per e-mail. Als ik zijn mening vroeg over bepaalde passages toverde hij meteen enthousiast de relevante commentaren tevoorschijn uit zijn omvangrijke archief. Hij was altijd bereid om zijn enorme kennis te delen, en had duidelijk plezier in onze gedachtewisselingen over mogelijke interpretaties.

Ook binnen onze gezamenlijke cursussen hanteerde René stevast de eerder beschreven filologische werkwijze. Nu was ik er niet van overtuigd dat een dergelijke aanpak de meest geschikte is voor het algemene publiek, dat immers geen klassiek Chinees kent, maar na verloop van tijd begon ik er wel bepaalde voordelen van in te zien.

Renés aanpak hielp de cursisten om, zo dicht als voor hen mogelijk was, bij het Chinese origineel van de teksten te komen, en daarmee opende hij een ruimte waarbinnen ze zelf een dialoog met deze teksten konden aangaan. Ze hoefden zijn vertalingen dus niet voetstoots aan te nemen. Tegelijkertijd gaf hij de grenzen aan van de beschikbare interpretatieruimte, doordat hij regel voor regel de grammatica, syntax en woordbetekenis van het klassiek Chinees uitlegde. Zo schiep hij een sfeer waarin ieder zich vrij kon voelen om te zoeken naar mogelijke betekenissen, maar waarin ook duidelijk werd dat je niet zomaar een eind weg kunt interpreteren, of je eigen associaties en fantasie de vrije loop laten. De structuur van het klassiek Chinees laat sommige interpretaties toe, en andere niet.

René opende dus een speelruimte waarin de teksten voor zichzelf konden spreken, in plaats van zich op te stellen als de alwetende specialist, maar hij gaf ook impliciet de grenzen van deze ruimte aan, door een degelijke filologische structuur aan te bieden. Daardoor leidde de vrijheid niet tot chaos, maar waren in principe de voorwaarden geschapen voor een vruchtbare gedachtewisseling, gebaseerd op ieders creatieve inbreng. In deze zin sloot Renés benadering nauw aan bij de daoïstische grondprincipes van goed leraar- en leiderschap: hij dirigeerde het proces niet eigenmachtig van boven, maar schiep voorwaarden voor vrije creativiteit, met name door de grenzen van de speelruimte te bewaken. Zo kon ieder op zijn of haar eigen wijze in de concrete situatie tot bloei komen. Wie echter naar zijn cursussen kwam in de hoop om zich het daoïsme genietend toe te eigenen als lifestyle, of als projectiescherm voor new age-dromerijen, werd al gauw afgeschrikt door zijn minutieuze filologische aanpak.

Boodschapper van de daoïstische levenskunst

René sprak zelden over zichzelf, maar toch liet hij tijdens een van onze gesprekken blijken waarom hij zich aangetrokken voelde tot de daoïstische filosofie. In contrast met de religieuze en andere vormen van intolerantie die hij in bepaalde kringen zag, was het daoïsme voor hem een grote bron van inspiratie voor een verdraagzame en ondogmatische levensvoering. Hierin lag ook, in zijn ogen, het belang van het daoïsme voor de moderne tijd. Zoals blijkt uit zijn lesmethode vermeed hij zorgvuldig om zich te presenteren als goeroe of profeet, maar hij was wel altijd bereid om anderen van dienst te zijn met zijn kennis van het daoïsme als filosofie van

vrijheid en eigenheid.

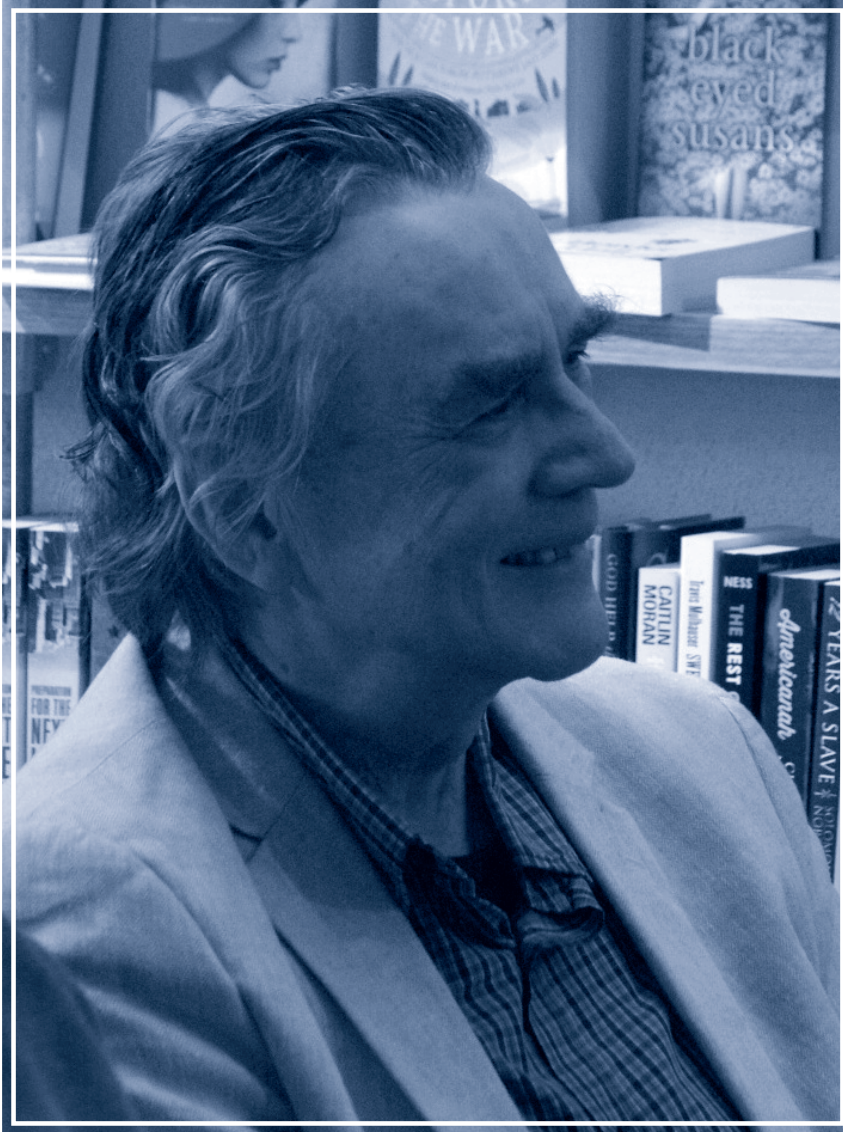
Dit was, denk ik, de grote drijfveer waardoor hij, ook toen de jaren gingen tellen, onvermoeibaar doorging met door weer en wind lange afstanden door het hele land afleggen met het openbaar vervoer, om lezingen, cursussen en workshops te geven, en leesgroepen te begeleiden. Hij wilde het Nederlandse publiek graag laten delen in zijn kennis van deze levenskunst, die niet gebaseerd is op een religieus dogma, niet gebonden aan een hiërarchische organisatie, en die toegang geeft tot een innerlijk gevoeld contact met de levende en schenkende bron die Laozi en Zhuangzi “Dao” noemen. Dao is immanent in de wereld, zei René altijd, en tegelijkertijd transcendent.

De daoïstische contemplatie is niet bedoeld om de beoefenaren te vervreemden van het alledaagse leven, maar om hun voeling met zowel de transcendente als immanente dimensie van Dao te versterken, en zo hun waarneming van, en aanwezigheid in, alledaagse situaties juist te intensiveren en te verdiepen.

Een van de meest veelzeggende uitspraken van Zhuangzi over Dao waar we allebei veel waarde aan hechtten, was deze: “Dao draagt, zonder moe te worden, de tienduizend dingen in hun volle omvang terwijl ze op hun eigen weg voortbewegen” (*Zhuangzi*, Hoofdstuk 22). In het daoïsme wordt ieder uitgenodigd om zijn of haar eigen weg te gaan, en zich daarbij tegelijkertijd gedragen te weten door de alom aanwezige bron die alles voedt en tot bloei brengt, zonder er iets voor terug te vragen. Dao omarmt alle verschijnselen en sluit niets uit, noch hanteert het hiërarchische maatstaven zoals “groot” en “klein”, “hoog” en “laag”.

Er was ook nog een andere reden waarom René hield van het daoïsme, en het zo actueel vond voor onze tijd: het leert de mens om de lichtheid van het bestaan te accepteren. Het bestaan is licht omdat alles permanent in verandering is, en er nergens absolute zekerheden zijn waar je je aan kunt vastklampen, geen onschokbare fundamenten waar je je dogmatisch op kunt beroepen. De kunst is, om deze ondraaglijke lichtheid van het bestaan, zoals Kundera het noemt, intact te laten, en de verleiding te weerstaan om haar aan te kleden en te verzwaren met dogma’s en rigide attitudes. Voor het daoïsme, zei René, is impermanentie het enige dat permanent is.

De boodschap van het daoïsme was in zijn ogen verborgen in de vele betekenislagen van de oude teksten, en hij beschouwde elke passage, zelfs elke zin, als een kleinood dat men zorgvuldig, laag voor laag, dient uit te pakken om de daarin gevatte betekenissen te ontdekken, net zoals je de verschillende lagen van een bonbon

René Ransdorp

met aandacht proeft om de dieper gelegen kern des te meer te kunnen appreciëren. (We waren allebei gek op bonbons, en ik denk dat René deze chocolademetafoor zeker op prijs zou stellen). Daarom vermoed ik dat René het lezen van de Chinese commentaartraditie op Laozi en Zhuangzi beschouwde als een soort schatgraven: elk commentaar droeg potentieel bij aan het onthullen van weer een nieuwe betekenislaag in de schijnbaar zo bekende tekst.

In René's rechtgeaarde filologenhart vlamde dan ook grote verontwaardiging op als er weer eens mensen zonder enige kennis van het Chinees hun eigen visies op Laozi op de markt brachten onder de misleidende noemer “vertaling van *Daodejing*”. Het staat natuurlijk ieder vrij om zijn of haar eigen gedachten over

Daodejing te publiceren, maar onder het woord “vertaling” verstond René toch iets heel anders. Een vertaling maken uit een taal die je niet kent was voor hem een *contradictio in terminis*.

De ondraaglijke lichtheid van het bestaan

Rond kerst 2016, een jaar vol bloedige aanslagen op diverse plaatsen in de wereld, stuurde René me een nieuwjaarskaart waarin hij me een vreedzaam 2017 toewensde. Op de kaart prijkte een sierlijke penseeltekening in Chinese stijl die een vriendin had gemaakt, van een zonnebloem en twee dartele bijtjes. De tekening inspireerde

René tot de volgende eindejaarsreflectie:

De kunst is om in weerwil
van het zwaar geschut van fysiek en verbaal geweld
het lichte en luchtige van het bestaan
te blijven koesteren en cultiveren.

Vanuit daoïstisch oogpunt komt geweld ten diepste voort uit het onvermogen om de lichtheid van het bestaan te accepteren, en uit het zoeken naar houvast in schijnzekerheden zoals een ideologie, macht, bezit, en erkenning in de ogen van een sociale kring. René was een gepassioneerd mens, maar hij moest niets hebben van sektarische ruzies en ideologische scherpslijperij.

Hij sprak nooit veel over zijn verleden, maar wel liet hij een keer doorschemeren dat hij tijdens zijn loopbaan als docent westerse filosofie een keer met factiestrijd in aanraking was gekomen. Hij was zeker niet rouwig om zijn vertrek uit een zekere instelling van hoger onderwijs, waar, zoals hij zei, een fel gevecht was uitgebroken “tussen het Oude en het Nieuwe Testament”.

René hield zich afzijdig van alle conflicten om macht, status of materieel bezit. Als hij met een situatie te maken kreeg die op hem organisatorisch of intellectueel een, zoals hij zei, “dichtgetimmerde” indruk maakte, ging hij, op daoïstische wijze, onopvallend op zoek naar een speelruimte waarin hij de zaken kon aanpakken zoals hij zelf wilde. Daardoor slaagde hij er in om zijn doelen te bereiken zonder met wie dan ook een onvruchtbare confrontatie aan te hoeven gaan.

Hij was in hart en nieren een geleerde wiens leven om kennis draaide, een klarinettist die graag samen met zijn vrienden musiceerde, en een consciëntieus leraar die de daoïstische boodschap van ontvankelijkheid, lichtheid en verdraagzaamheid voor iedereen toegankelijk wilde maken. Voor dit ideaal heeft hij zich een leven lang onvermoeibaar ingespannen.

Desondanks, of misschien juist daarom, kon hij zich flink druk maken wanneer hij werd geconfronteerd met onbeleefd of onhebbelijk gedrag. Ik herinner me een keer dat we zouden gaan eten in een restaurant in Haarlem, en dat het tafeltje dat ons was beloofd bleek te zijn weggegeven aan anderen. Toen we weer buiten stonden keek René me met grote ogen aan en riep verontwaardigd, in het Frans, “mais ça, c’est incroyable!” Ik moest lachen, niet alleen omdat het Frans uit zijn jeugd weer spontaan bij hem boven kwam, maar ook om het grote contrast dat zich bij dat incident manifesteerde tussen de zakelijke, min of meer onverschillige manier van doen in de huidige commerciële maatschappij, en

de goede omgangsvormen van de waardige, oude wereld waar René qua inborst en *Bildung* toe behoorde.

Levensmotto

Renés ziekte openbaarde zich in de zomer van 2015. Dat najaar, halverwege het lesseizoen, zag hij zich genoodzaakt om al zijn lezingen en cursussen af te zeggen, om zich aan zijn genezing te kunnen wijden. Hij had altijd een sterk gevoel van verantwoordelijkheid naar zijn cursisten toe, en het was duidelijk een opluchting voor hem dat ik bereid was om zijn lessen in Utrecht van hem over te nemen. Hij voorzag me van al het materiaal dat hij, met de hem kenmerkende zorgvuldigheid en precisie, had voorbereid. René had veel vertrouwen in zijn artsen, en ging ervan uit dat hij er weer bovenop zou komen. Tot vlak voor zijn dood werkte hij aan een nieuw boek, over *Daodejing*. Helaas was het hem niet vergund om dit werk te voltooien.

Met zijn overlijden verliest Nederland een toegewijde en geliefde docent Chinese filosofie, en een van de weinige kenners van de zeer uitgebreide Chinese commentaartraditie op *Laozi* en *Zhuangzi*. Hij was een eigenzinnige persoonlijkheid die altijd vastberaden zijn eigen weg ging, en als leraar en auteur een grote invloed heeft uitgeoefend op het leven van duizenden mensen.

René hield intens van het leven, maar had geen vrees voor de dood. Als motto voor zijn overlijdensbericht koos hij de volgende passage:

De natuur laat zich niet veranderen,
het lot laat zich niet wijzigen,
de tijd laat zich niet tegenhouden en
de weg laat zich niet blokkeren
(*Zhuangzi*, hst. XIV)

Dao, het woordloze, heeft het laatste woord. René was een van de weinigen die deze woordloze stem in alle dingen kon verstaan. Dankzij hem was mijn hart voor deze stem opengegaan, en ik had zo graag nog veel meer van hem willen leren.

Vaarwel René. Wat zal ik onze gesprekken missen.

Leiden, 17 mei 2017
met dank aan Marthe Kerkwijk